

Eivind Tjønneland. *Ibsen og moderniteten*. Oslo, Spartacus Forlag, 1993. 142 pp.

Vorig jaar werd in Gromstad, Noorwegen, het zevende internationale Ibsen-congres gehouden. Het thema was Ibsen en modernisme. In de openingslezing, gehouden door de Schotse schrijver Malcolm Bradbury,

werden maar liefst zeven soorten modernisme onderscheiden en de congresgangers kregen van Bradbury de opdracht mee om maar eens te kijken hoe het stond met Ibsens moderniteit.

Een eensluidend antwoord kwam er na vijf dagen congresseren niet. In de verste verte zelfs niet. Iedereen had er zo zijn eigen opvatting over en hield daar, zoals het congresgangers betaamt, hardnekkig aan vast.

Vlak voor dit congres voltooide Eivind Tjønneland een boekje getiteld *Ibsen og moderniteten*. De basis vormde een reeks colleges gegeven aan de vakgroep Ideeëngeschiedenis aan de Universiteit van Oslo, waarbij Ibsens laatste vijf stukken centraal stonden.

Tjønneland begint zijn boekje met een hoofdstuk waarin hij zijn opvatting over het modernisme uiteen zet. Wat hij daarbij in de eerste plaats doet is een brug slaan tussen het modernisme en het postmodernisme. Het modernisme definieert hij als een stroming waarbinnen men uitgaat van een constant subject, met een vast normen- en waardensysteem, levend in een gesloten wereld en gelovend dat die wereld steeds beter wordt. De postmodernist daarentegen gelooft niet in vaste waarden, heeft geen vaste kern en gelooft dat alles is toegestaan omdat de wereld toch onverbetterlijk is. Op z'n kortst geformuleerd gaat het om een tegenstelling tussen 'ik' en 'ik'-loosheid.

Tjønneland betoogt nu dat men in theorie wel het postmodernisme kan belijden, maar dat daar in de praktijk maar heel weinig van terecht komt. Iedereen klaagt erover dat er geen gevestigde meningen, geen duidelijke, vaste waarden meer zijn; wat men daarmee in feite doet is ruimte, een vacuüm creëren waarin het mogelijk is om de eigen mening tot standaard te verheffen. Tjønneland gaat niet zo ver om te zeggen dat het postmodernisme niet bestaat. Waar hij echter niet in gelooft is de puur postmodernistische, 'ik'-loze mens. Wat dan overblijft is die verhouding tussen 'ik' en 'ik'-loosheid, de verhouding tussen de vaste en de 'zwevende' waarden. Tjønneland ziet het als zijn taak om nu juist die verhouding te beschrijven.

Vanuit dit perspectief laat Ibsens late werk zich begrijpen als "een bepaalde dialectiek tussen enerzijds de poging om een constant, autonoom subject te creëren en anderzijds zichtbaar te maken hoe dat voornemen mislukt". Ibsens personages zijn in dat late werk niet wie ze denken te zijn; ze houden krampachtig vast aan een zelfbeeld dat al lang niet meer klopt. Juist dat krampachtig vasthouden maakt duidelijk hie 'ik'-zwak ze

eigenlijk zijn.

Tjønneland noemt vervolgens drie punten die kenmerkend zijn voor deze 'ik'-zwakke personages: ze trekken zich uit de wereld terug ('de privatisering van het openbare'; het duidelijkste voorbeeld is John Gabriel Borkman), ze creëren een eigen, nieuwe mythologie ('de wijnbladeren' van Hedda, Solness' en Hilde's 'Appelsinia') en ze maken gebruik van ironie en allegorieën. Deze drie strategieën hebben gemeen dat ze stuk voor stuk leiden tót en/of uitdrukking zijn ván 'isolement' en 'eenzaamheid'. Dat isolement en die eenzaamheid noemt Tjønneland niet alleen de sleutel tot Ibsens moderniteit, ze staan in zijn ogen ook garant voor Ibsens voortdurende actualiteit.

Wie er na deze inleiding vanuit gaat dat de laatste vijf stukken van Ibsen met deze handvaten te lijf worden gegaan, komt enigszins bedrogen uit. Zeker, we vinden iets terug over het gebruik van ironie en allegorieën, over de spanning tussen het openbare en het private, over de mythen die Ibsens personages voor zich zelf creëren, maar dat is lang niet alles. Minstens even belangrijk zijn hier intertekstualiteit, Ibsens biografie en Freud.

Zo komt in het hoofdstuk over *Hedda Gabler* onder meer de overeenkomst met Strindbergs *Freule Julie* ter sprake; de tegenstelling tussen het private en het openbare (Tjønneland analyseert hier onder meer Hedda's gebruik van 'De' en 'du' en het conflict tussen de oude, traditionele en de nieuwe, openbare vrouwenrol); Hedda's gebruik van ironie (voortkomend uit afgunst, bijvoorbeeld ten opzichte van Thea); Hedda's penisnijd en de problematische verhouding tussen het gedachtengoed van Ibsen en dat van Nietzsche.

Ook in het hoofdstuk over *Bouwmeester Solness*, om een ander voorbeeld te nemen, snijdt Tjønneland een groot aantal onderwerpen aan. Hij begint met een Freudiaanse analyse van een jeugdherinnering van Ibsen (dat zijn moeder in zwijm viel toen zij hem boven op de kerktoren van Skien zag zitten); behandelt dan, zeer uitgebreid, de overeenkomsten van het stuk met *Faust II*, vergelijkt vervolgens de relatie van de oude Goethe met Marianne von Willemer met die van Ibsen met Emilie Bardach, beschouwt *Bouwmeester Solness* als metatext, gaat uitgebreid in op de kritiek die theologen op het werk van Ibsen hadden en komt zo over het werk van Kierkegaard te spreken.

Daarmee is niet gezegd dat *Ibsen og moderniteten* een slecht boek is.

Tjønneland haalt een heleboel overhoop en dat heeft als voordeel dat er in dit boek heel wat interessants, wetenswaardigs en prikkelends te lezen valt. Een nadeel is dat de lezer die op zoek is naar duidelijke, afgeronde analyses uiteindelijk met lege handen blijft staan. Wat dat betreft is *Ibsen og moderniteten* een tamelijk postmodern boek.

Rob van der Zalm, Universiteit van Amsterdam